

بشنو شمیم عود

به کوشش: اکبر ایرانی

مؤسسه فرهنگی اهل قلم

کتاب الاغانی تألیف ابوالفرج اصفهانی، شرحی است از زندگی خوانندگان و شاعرانی که طی دو قرن اولیه اسلام پیدا شده و سیر تطور موسیقی را گزارش داده‌اند. این اثر بزرگ‌ترین دایرةالمعارف شعر و ادب و هنر موسیقی عربی است که در ۲۰ جلد در قرن چهارم تألیف شده و به معرفی شاعران بزرگ و کوچک و هنرمندان موسیقی از عهد جاهلی تا سال ۳۰۰ هجری می‌پردازد. در بازنویسی این کتاب تلاش شده است، در عین معرفی آن، شمایی از وضعیت فرهنگی و هنری سه قرن اول اسلام ارائه و موسیقی و شعر خوب و بد لهوی و هنری از یکدیگر تفکیک گردد. همچنین روشن شود اسلام با چه نوع شعر و موسیقی و چرا مخالفت کرده است.

اکبر ایرانی علت پرداختن به این کتاب را بر این مبنا گذاشته که موضوع غناء و موسیقی در اسلام نیازمند تحقیق و کار بیشتری است و آنچه تاکنون صورت گرفته درباره‌ی معنا و مفهوم لفظ و واژه بوده است نه موضوع و مصداق.

۹. عناصری، جابر. مردم‌شناسی و روانشناسی هنری. تهران. اسپرک. ۱۳۶۸ ص ۲۰۶.
۱۰. باستید، روژه. هنر و جامعه. غفار حسینی. تهران. توس. ۱۳۷۴. ص ۲۰.
۱۱. موناری، برونو. طراحی و ارتباطات بصری. پاینده شاهنده. تهران. سروش. ۱۳۷۰. ص ۶۲.
۱۲. فیشر، ارنست. ضرورت هنر در روند تکامل اجتماعی. فیروز شیروانلو. تهران. توس. ۱۳۵۸. ص ۳۲۱.
۱۳. داندیس، دونیس. مبادی سواد بصری. مسعود سپهر. تهران. سروش. ۱۳۸۴. ص ۲۱.
۱۴. باستید، روژه. هنر و جامعه. غفار حسینی. تهران. توس. ۱۳۷۴. ص ۲۹۶. ۳۱۸.
۱۵. فیشر، ارنست. ضرورت هنر در روند تکامل اجتماعی. فیروز شیروانلو. تهران. توس. ۱۳۵۸. ص ۹.
۱۶. کیس، جئورگی. زبان تصویر. فیروزه مهاجر. تهران. سروش. ۱۳۷۵. ص ۷.
۱۷. فیشر، ارنست. ضرورت هنر در روند تکامل اجتماعی. فیروز شیروانلو. تهران. توس. ۱۳۵۸. ص ۳۰۰. ۶۴.
۱۸. باستید، روژه. هنر و جامعه. غفار حسینی، تهران. توس. ۱۳۷۴. ص ۱۳۴، ۷۴.

منابع:

- داندیس، دونیس. مبادی سواد بصری، مسعود سپهر، تهران: سروش، ۱۳۸۴.
- کیس، جئورگی. زبان تصویر، فیروزه مهاجر، تهران: سروش، ۱۳۷۵.
- فیشر، ارنست. ضرورت هنر در روند تکامل اجتماعی، فیروز شیروانلو، تهران: توس: ۱۳۵۸.
- باستید، روژه. هنر و جامعه، غفار حسینی، تهران: توس، ۱۳۷۴.
- موناری، برونو. طراحی و ارتباطات بصری، پاینده شاهنده، تهران: سروش، ۱۳۷۰.
- احمدی، بابک. از نشانه‌های تصویری تا متن، تهران: نشر مرکز، ۱۳۷۱.
- عناصری، جابر. مردم‌شناسی و روان‌شناسی هنری، تهران: اسپرک، ۱۳۶۸.
- Holmes Nigel. DESIGNING PICTORIAL SYMBOLS. USA. Watson Guptill. 1990.

او می‌گوید برای شناخت موسیقی و غنا مورد نهی و ردّ اسلام، باید به شأن نزول آیات مربوطه و شأن صدور روایات مذکوره و حکایات تاریخی توجه کرد. به نظر او باید تاریخ غنا و موسیقی مطالعه شود و در این میان کتابی جامع‌تر از الاغانی ابوالفرج اصفهانی نیست. وی اضافه می‌کند که چون درباره‌ی این اثر تاکنون هیچ کتاب کوچک فارسی نوشته نشده بود بر آن شدم تا به معرفی الاغانی پرداخته تا، هم تصویری از غناء و موسیقی در دوران قبل از اسلام و هم دوران پس از اسلام تا عصر عباسیان ارائه کنم. او می‌گوید: در این کار، نخست به جلد اول الاغانی از مرحوم محمدحسین مشایخ فریدنی که در دو جلد ترجمه شده بود و سپس ترجمه‌های که آن زنده‌یاد به طور خلاصه از جلد اول تا دهم اغانی چاپ قاهره کرده بود مراجعه و کار تلخیص و بازنویسی بر مبنای این چهار جلد آغاز شد. با اتمام این چهار جلد به بررسی و مطالعه‌ی کتاب‌هایی پرداخته شد که درباره‌ی اغانی نوشته شده بود، به ویژه چاپ اغانی (۵۲ جلدی) چاپ مؤسسه‌ی علمی بیروت ۱۴۲۱ هـ. نام این کتاب از این روی انتخاب شده است که:

«شنیدن، هم به معنای استماع است و هم به معنای بو کردن، شمیم، هم به معنای بوی خوش است و هم بلندی و ارتفاع، و عود نیز به دو معنای معروف آن به کار رفته: یکی عطر و دیگری سازی که موسوم به بربط است و آن ساز کهن و مشهور عربی است که در کتاب اغانی بسیار در وصف آن گفته شده و حتی شعرها سروده شده است. و چون تا انسان صدای بلند عود را نشنود و بوی خوش آن را با مشام جان حس نکند، نمی‌داند که این ساز چه می‌کند و چه می‌گوید؟ پس باید شمیم عود را با گوش جان حس کرد. موسیقی نعمتی است شنیدنی، چگونه ناشنیده را داوری توان کرد!»

الاغانی به راستی یک دایرةالمعارف موسیقی و فرهنگ و جامع‌ترین دیوان نظم و نثر و روایات عرب جاهلی و صدر اسلام است. مؤلف آن در طی پنجاه سال توانسته است، به شرح احوال نغمه‌پردازان و غزل‌سرایان و مجموعه‌ای از الحان و اصوات عربی که توسط مغنیان ایرانی عرب زبان خوانده و ساخته شده، در بیست و چهار جلد اشاره و منبع جامعی از اخبار و اشعار و تاریخ ادب عرب باشد. چنان چه هر آوازی همراه با شرح احوال شاعر و خواننده و نوازنده و تفصیل لحن آن ثبت و وزن عروضی و مشکلات لغوی و مناسبات تاریخی هر ترانه‌ای به بیان آمده و در ذیل هر ترانه نیز حکایات جالبی ذکر شده است. در این میان حدود صد ترانه از بهترین ترانه‌های عربی برای هارون‌الرشید و الواثق بالله عباسی انتخاب و سپس با شرح و تفصیل نقل شده است. هم‌چنین آوازهای مشهور دیگری که شعر یا آهنگ آن از خلفا و خانواده ایشان یا از مشاهیر شاعران و نوازندگان و خوانندگان بوده و در زمان مؤلف شهرت داشته‌اند، جمع‌آوری شده است.

بازنویسی و تلخیص کتابی چون الاغانی که تاریخ ادبیات و فرهنگ عرب، مستندترین مرجع برای تاریخ موسیقی عرب، دیوان جامعی از اشعار عربی تا نیمه‌ی قرن چهارم هجری، جنگ قصص و افسانه‌های قبایل عرب و قدیمی‌ترین سند اصالت بعضی خطب نهج‌البلاغه و سند اصالت موسیقی ایرانی در فرهنگ عرب و ... است کاری بایسته می‌باشد. کتابی که خزانه‌ی افکار و کلمات و مضامین و امثال و حکم شعر و ادبیات فارسی است، نوادر و نکات مهمی از تاریخ فرهنگ ایران را در خود نهفته دارد و گنجینه‌ای است از واژه‌های فارسی و اصطلاحات موسیقی که در عصر ابوالفرج در بغداد رواج داشته است.